

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI YADTA

RECENT PERIOD TURKISH STUDIES

ISSN 1304-9720
e-ISSN 2547-9679

CİLT/VOLUME:16

YIL/YEAR: 2017 / 1

SAYI/ISSUE: 31

Yılda İki Kez Yayınlanan Ulusal Hakemli Dergi
National Peer Reviewed Journal Published Two Times Yearly

Dergi, Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SOBİAD) tarafından taranmaktadır.
The journal is scanned by SOBİAD.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ



REPUBLIC OF TURKEY
ISTANBUL UNIVERSITY
INSTITUTE OF ATATÜRK'S PRINCIPLES
AND REFORMS

Baskı Tarihi: Haziran 2017

Yakın dönem Türkiye araştırmaları = Recent period Turkish studies.-- İstanbul :
İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002-

c.: resim, tablo; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 1304-9720

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

<http://dergipark.gov.tr/iuydta>

Baskı:

Kültür Sanat Basımevi

www.kulturbasim.com

Sertifika No: 22032

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI YADTA

RECENT PERIOD TURKISH STUDIES

CİLT/VOLUME: 16

YIL/YEAR: 2017 / 1

SAYI/ISSUE: 31

Sahibi / Owner: İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

Yayın Kurulu / Editorial Board:
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN (Başkan, Editör)
Prof. Dr. Mustafa BUDAK
Doç. Dr. Önder KOCATÜRK (İngilizce Dil Editörü)
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer ERDEM
Yrd. Doç. Dr. Ö. Kürşad KARACAGİL

Birim Yayın Komitesi / Publishing Unit Committee:
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN (Başkan)
Prof. Dr. Mustafa BUDAK
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer ERDEM

Posta Adresi / Post Address:
İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
Süleymaniye Cad. Takvimhane Sok.
No: 19 Kat: 4 Beyazıt / İSTANBUL

Telefon / Telephone: 0212 440 00 00 Dahili / Internal: 10598/10056

Faks / Fax: 0212 440 03 45

e-posta / e-mail: ata.enst@istanbul.edu.tr
yakindonemturkiye@hotmail.com

BU SAYININ HAKEMLERİ /REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Mustafa BUDAK

İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Prof. Dr. Mustafa TURAN

Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Selma YEL

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Recep KARACAKAYA

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Doç. Dr. Aynur Soydan ERDEMİR

İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Doç. Dr. Serkan TUNA

İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Doç. Dr. İsmet ÜZEN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Nilüfer ERDEM

İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

- **Editörden Mektup**
Editor's Message
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN..... vii

- Makaleler/Articles**
- **Kayseri Hıristiyanlarının 19. Yüzyılda Sancak Yönetimine Katılmaları Üzerine**
On the Involvement of Kayseri's Christians in the 19th Century Sanjak Administration
Çağdaş Lara ÇELEBİ 1-32
- **Beşar ve Cemil Çeto Kardeşlerin Garzan Bölgesindeki Eşkıyahlık Faaliyetleri (1888-1920)**
Banditry Activities of Beşar and Cemil Çeto Brothers in Garzan Region (1888-1920)
Said OLGUN 33-56
- **Atatürk Döneminde Eğitimde Millilik ve Modernleşmeye Dair Tartışmalar**
Nationalization and Modernization Discussions in Education in Ataturk Era
Erhan KANBOLAT 57-80
- **Türk Savunma Sanayiinde Girişimci Bir Kuruluş:**
Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) 1950-1960
An Entrepreneurial Corporation within Turkish Defense Industry: The Mechanical and Chemical Industry Corporation (MKEK) 1950-1960
Nadir YURTOĞLU 81-112

- Kitabiyat/Book Review**
- **Karamanlıca Bir Eser “Kayseri Metropolitleri ve Malumat-ı Mütenevvia” Üzerine**
Upon A Work in Karamanli Turkish, “Kayseri Metropolitans and Various Information”
Eray KONYA – Giray ÇAVDAR 113-130
- **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisinin Amacı ve Yayın İlkeleri** 131-139

BEŞAR VE CEMİL ÇETO KARDEŞLERİN GARZAN BÖLGESİNDEKİ EŞKIYALIK FAALİYETLERİ (1888-1920)

Said OLGUN*

Özet

Bu çalışmada Osmanlı döneminde Garzan olarak anılan bugünkü Siirt'in Kurtalan ilçesinde iskân edilmiş olan Peñınar aşireti reisleri Beşar ve Cemil Çeto kardeşlerin eşkıyalık faaliyetleri ve devletin bunları engellenmek için almış olduğu tedbirler üzerinde durulmuştur.

Oldukça kalabalık bir aşiretin başında bulunan Beşar Çeto, öldüğü 1915 yılına kadar yaptığı gasplar ve işlediği cinayetlerle bölgenin meşhur eşkıyalarından biri olmuştur. Üzerine defalarca askerî birlikler gönderilmiş olmasına rağmen bir türlü yakalanması mümkün olmamıştır.

Beşar Çeto'nun ölümünden sonra Peñınar aşiretinin başına geçen kardeşi Cemil Çeto, ağabeyinden devraldığı mirası devam ettirmiş ve eşkıyalık faaliyetlerini sürdürmüştür. Millî Mücadele dönemindeki isyanıyla tanınan Cemil Çeto, hem Birinci Dünya Savaşı sırasında hem de mütareke döneminde eşkıyalık yapmaya devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beşar Çeto, Cemil Çeto, Eşkıyalık, Garzan, Kurtalan.

Abstract

BANDITRY ACTIVITIES OF BEŞAR AND CEMİL ÇETO BROTHERS IN GARZAN REGION (1888-1920)**

This study investigated the illegal activities of Beşar and Cemil Çeto brothers, leaders of Peñınar tribe inhabiting in Kurtalan province of today's Siirt, which was called Garzan during the Ottoman period; and measures taken by the government to stop them.

Beşar Çeto, who was the leader of a very crowded tribe, became one of the famous bandits of the region with robberies and homicides he committed until his death in 1915. Although several military units were sent to seize Beşar Çeto, it was not possible to catch him.

* Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
E-mail: saidolgun@hotmailcom; saidolgun@siirt.edu.tr

** Makalenin Geliş Tarihi: 05.01.2017

Makalenin Kabul Ediliş Tarihi: 06.05.2017

Beşar Çeto's brother, Cemil Çeto, who became the leader of Peñınar tribe after his brother's death, inherited his brother's legacy by sustaining illegal activities. Cemil Çeto, who is also known with his insurgency during the War of Independence, continued banditry throughout the World War I and the ceasefire period.

Key Words: *Beşar Çeto, Cemil Çeto, Brigandage, Garzan, Kurtalan.*

Giriş

XIX. yüzyılın sonlarında Bitlis Vilâyeti'nin Siirt Sancağı'na bağlı bulunan Garzan Kazası, doğuda Başur nehri; batıda Kulb ve Diyarbakır Vilâyeti'nin Silvan kazasıyla Beşiri nahiyesi; güneyde Rızvan nahiyesi; kuzeyde Mutki ve Sason kazalarıyla çevrilmiştir. Rızvan, Melfan ve Barınç isimlerinde üç nahiyeden oluşan Garzan kazasına bağlı yüz yetmiş üç köy bulunuyordu¹.

Bölgenin en eski sakinleri Babus aşireti denilen Comani kabilesi olup, Peñınar, Reşkotan, Piran, Alikan, Maladiv ve Melikşan aşiretleri ise yaz mevsiminde sürekli hareket halinde olmuştur. Kaza nüfusunun yaklaşık üçte birini tahrire tabi tutulan Peñınar, Alikan, Reşkotan, Piran ve Melkişan aşiretleri oluşturmaktadır². Bunlardan Peñınar, Alikan ve Reşkotan aşiretleri oldukça kalabalık aşiretler olup iskân edilmeden önce Muş ve Garzan'daki yaylak ve kışlaklar arasında göç etmişlerdir. Yaklaşık dört yüz çadırdan oluşan Peñınar aşireti bölgenin en kalabalık aşireti olup³, Ferhikan, Mala Şemdin, Mala Faro, Musikan, Kurdikan, Veliyan ve Miradan isimlerindeki yedi kabileden oluşmaktaydı.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru farklı etnik ve dinî grupların bir arada yaşadığı Garzan'da Cuinet'in vermiş olduğu rakamlara göre 8.800 Müslüman, 3.600 Ermeni, 258 Yakubi ve 342 Yezidi olmak üzere toplam 13.000 kişi yaşıyordu⁴.

Garzan XIX. yüzyılın sonlarında oldukça üretken bir ekonomiye sahipti. Kazada terzilik ve demircilik gibi sanatların yanı sıra bez, kilim, halıçe, keçe, hasır, çorap, aba ve kuşak dokumacılığı ile kaşık, desti ve maşrapa imalatı oldukça yaygındı. Bunların yanı sıra çiftçi-

¹ *Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis*, Birinci Def'a, H. 1310 (1892/1893), s. 238. *Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis*, İkinci Def'a, Bitlis Vilâyet Matbaası, H. 1316 (1898/1899), s. 257.

² *1310 Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis*, s. 239-240.

³ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Cilt: II, Paris, 1891, s. 614.

⁴ *A.e.*, s. 613.

lik için lâzım olan alet ve edevat da kaza dâhilinde imal edilmektedir. Özellikle Melfan, Çay ve Salha memlehaları bölgedeki önemli tuz üretim merkezleri arasında yer almaktaydı. Bu memlehalardan uzun süre Duyun-i Umumiyye tarafından işletilmiştir⁵.

Garzan'a bağlı birçok köyde usul-i atik tarzında eğitim veren sibyan mektebine rastlanırken, Zok ve Comani köyleriyle kazaya bağlı Rızvan, Barınç ve Melfan nahiyelerinde birer tane iptidai mektep bulunuyordu⁶.

1. Beşar ve Cemil Çeto'nun Ailesi

Pençinar aşiretinin Mala Faro kabilesinden Çeto Ağa bin İskân bin Kasım, kestiği yollar, yaptığı gasplar ve işlediği cinayetlerle Garzan bölgesinin meşhur eşkıyalarından biri olmuştur. 1880 yılında Kürdistan Serkomiseri Abidin Paşa'nın emriyle yaşadığı Aynkasr köyünden alınarak önce Diyarbakır'a daha sonra da Sivas'a gönderilmiştir. Buradan da ailesiyle birlikte Şam'a sürgün edilmesi söz konusu olmuşsa da bu gerçekleşmemiştir. Bu süreç esnasında vermiş olduğu arzuhalde geçen ifadelerden anlaşıldığına göre o tarihlerde ailesi otuz yedi kişiden oluşmaktaydı⁷. 1890 yılında Siirt hapishanesinde vefat eden Çeto Ağa'nın Susin isimli nikâhlı bir eşi; Beşar, Cemil, Genco ve Abdülmecid isimlerinde dört oğlu; Nesibe, Nuriye ve Hasen Cemale isimlerinde de üç kızı vardır⁸. Çeto Ağa'nın Beşar ve Cemil isimli oğulları hem Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hem de Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgenin meşhur eşkıyaları arasında yer almışlardır.

2. Beşar ve Cemil Çeto'nun Eşkivalık Faaliyetleri (1888-1915)

Pençinar aşireti reisi Çeto'nun oğlu Beşar, Siirt Sancağı'na bağlı Garzan Kazası'nın Aynkasr isimli köyünde ikamet etmiştir. Burada yaptırmış olduğu mazgallı kâgir konağı oldukça korunaklıdır. Baba-

⁵ *Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis*, Üçüncü Def'a, Bitlis Vilâyet Matbaası, H. 1317 (1899/1900), s. 203-204.

⁶ *Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis*, Dördüncü Def'a, Bitlis Vilâyet Matbaası, H. 1318 (1900/1901), s. 203-206.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, Yıldız Perakende Evrakı Şûrâ-yı Devlet Maruzâtı (Y.PRK.ŞD.), 1/13, 16 M 1298 (19 Aralık 1890).

⁸ İsmail Duygu, *426 Numaralı (H. 1302-1317 / M. 1885-1900) Siirt Şer'iyeye Sicili Mehtin Çevirisi ve Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012, s. 212.

sı hayattayken eşkıyalığa başladığı anlaşılan Beşar, babasının ölümünden sonra onun mirasını devam ettirmiş hem Pençinar aşiretinin hem de babasının geride bıraktığı çetenin başına geçmiştir.

Beşar ile ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivinde tespit edebildiğimiz en eski tarihli belge 1888 yılında Beşar Çeto'nun verilen bazı teminat ve nasihatler neticesinde yakalanarak Garzan Kaymakamlığı'na teslim edilmesiyle ilgilidir. Ancak nasıl olduğu bilinmeyen bir şekilde serbest bırakılmış ve Bitlis'ten kendisini tutuklamakla görevlendirilerek Garzan'a doğru yola çıkarılan Bitlis Zabtiye Alayı bölük ağalarından Hacı Hasan Ağa'yı katletmiştir. Yaşanan bu olayın mahallî mülkiye memurlarının yolsuzluk ve ihtimamsızlıkları neticesinde meydana gelmesi üzerine bunlar hakkında tahkikat yapılmasına karar verilmiştir⁹.

II. Abdülhamid, Beşar Çeto'nun yakalanabilmesi için yapılan çalışmalarla yakından ilgilenmiştir. Siirt Mutasarrıflığı'nın Beşar Çeto'nun yakalanabilmesi için yeterli sayıda asker sevk edilmesi yönündeki talebini içeren mazbatası üzerine Seraskeriyyeye (Genelkurmay Başkanlığı) gönderilen bir irâde-i seniyye ile takviye askerî birlikler görevlendirilmiştir. 9 Ağustos 1888'de Seraskeriyye tarafından Yıldız'a gönderilen yazıda Beşar Çeto'nun üzerine yeterince asker sevk edildiği ve bunun neticesinde de etrafının sarıldığı bildirilmiştir¹⁰.

Üzerine bir bölük asker sevk edildiği halde Beşar Çeto'nun bir türlü yakalanamaması halkı korku ve endişeye sevk etmiştir. Kardeşi ve birkaç akrabası Beşar tarafından katledilen Garzan'ın Aynkasr köyünde yaşayan Mehmed adlı bir kişi, 1889 yılının Ocak ayında Beşar ve çetesini takip eden bölüğün geri çekileceği yönündeki haberlerin yayılması üzerine hayatlarının tehlikeye düşeceğini ifade ederek başka bir yere göç etmelerine izin verilmesi talebinde bulunmuştur¹¹. Beşar'ın şerrinden korkan halk, çareyi memleketlerini terk etmekte bulmuştur.

⁹ BOA, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH.MKT.), 1498/87, 21 B 1305 (3 Nisan 1888).

¹⁰ BOA, Yıldız Perakende Askerî Maruzât (Y.PRK.ASK.), 48/85, 1 Z 1305 (9 Ağustos 1888).

¹¹ BOA, DH.MKT., 1589/66, 28 Ca 1306 (30 Ocak 1889).

Beşar'ın eşkıyalığından mustarip olan yalnızca bölge halkı değildir. Beşar, bölgedeki diğer eşkıyaların da yakalanamamasından cesaret alarak Düyun-i Umumiyye İdaresi'nce işletilen memlehalara musallat olmaya başlamıştır. Ambarlara yapılan nakiller esnasında memlehalara yollarını keserek tuzları, müşterilerin ve kolcuların para ve eşyalarını gasp etmiştir. Bu durum, memurları ve müşterileri bölgenin güvenli olmadığı düşüncesine sevk etmiştir. Bu da ister istemez bölgenin ekonomik hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Dâhiliye Nezâreti tarafından 7 Mart 1889 tarihinde Bitlis vilâyetine gönderilen yazıyla Siirt Düyun-i Umumiyye Müfettişini yaralayarak kaçan Malakanlı Ali ve Beşar gibi eşkıyaların kısa süre içerisinde yakalanması için daha fazla gayret sarf edilmesi istenmiştir¹².

Yakalanmaları çok da kolay olmayan Beşar ve altı adamı 1889 yılında yakalanarak tutuklanmış ve mahkemeye sevk edilmişlerdir. Gasp ve cinayet suçundan yargılanan Beşar ve adamları, yapılan yargılama neticesinde on sene kürek cezasına çarptırılmıştır. Yerel mahkemenin vermiş olduğu bu ceza temyiz mahkemesi tarafından bozulmuş ve dava Van Vilâyet Mahkemesine verilmiştir. Van Vilâyet Mahkemesi, ilginç bir şekilde eşkıyalığıyla nam salmış Beşar ve adamlarının beratlarına karar vererek tahliye etmiştir. Mahkemenin berat kararı Beşar'ın zulmüne uğrayan halk tarafından şaşkınlıkla karşılanırken verilen kararın temyizi yönündeki İstinaf Müdde-i Umumiliği'nin itirazları da 15 Eylül 1889 tarihinde reddedilmiştir¹³. Serbest kalan Beşar ve adamları, eşkıyalıklarına devam etmişlerdir.

Beşar Çeto'nun Garzan'da inşa ettirmiş olduğu korunaklı evin duvarlarına pencere yerine mazgallar yaptırılmıştır. Evi kuşatan askerlere karşı da bu mazgallardan ateş etmekten geri durmamışlardır. Özellikle 1901 yılında Beşar ve beraberindeki Mehmed, Halil, Ali Yunus, Halid, Derviş, Hüseyin, Ömer ve Cemil isimlerindeki on - on beş kadar eşkıyanın evin mazgallarından "*kuvve-i tenkiliyyeye silah atmaya cüret etmeleri*"¹⁴ hükümeti daha etkin bir mücadeleye sevk etmiştir. İsteklerini yerine getirmeyen halkın mal, can ve namuslarına saldıran bu eşkıyalara karşı Bitlis Alay Kumandanı Garzan'a

¹² BOA, DH.MKT., 1602/71, 5 B 1306 (7 Mart 1889).

¹³ BOA, Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu Muamelât (DH. TMİK.M.), 105/5, 27 S 1319 (15 Haziran 1901).

¹⁴ BOA, Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), 266/104, R. 26 Eylül 1317 (9 Ekim 1901).

gönderilmiş ve burada bulunan bölük sayısı Siirt'ten gönderilen iki yeni bölükle birlikte üçe çıkarılmıştır¹⁵.

Beşar Çeto'nun ısrarlı takibata rağmen bir türlü yakalanamaması Bitlis Valisi Hasan Beyi meseleyi siyaseten çözmeye sevk etmiş ve itaate alınması için bazı kolaylıklar sağlanması yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Bunun bir neticesi olarak Beşar Çeto'nun aşiret içerisindeki rakiplerinden ve hasımlarından Mehmed Beşar, 1902 yılının Ocak ayında teslim olmuştur¹⁶. Daha önce Bitlis Valiliği'ne göndermiş olduğu bir telgrafla teslim olup af dileyeceğini bildiren Beşar Çeto, 1902 yılının Şubat ayında Garzan'da teslim olmuştur. Diğer eşkıyaları ürkütmek için padişah tarafından affedilinceye kadar hakkında adlî takibat yapılmamasına karar verilmiştir¹⁷. Hatta 1902 yılında Siirt Mutasarrıflığı bir yandan Beşar Çeto'nun Pençinar aşiretinin ağnam tadadında (küçükbaş hayvan sayımı) istihdam edilmesi durumunda devletin bu aşiretten aldığı ağnam resminin ikiye katlanacağını ifade ederek Beşar'ın bu iş için görevlendirilip görevlendirilmeyeceğini sorarken, bir yandan da bölge halkının Pençinar aşiretinin tasallutundan korktuğu için askerî müfreze tarafından korunma talebinde bulduklarını valiliğe bildirmiştir¹⁸.

Beşar ve kardeşi Cemil'in halka yapmış olduğu zulüm ve işkenceleri tahkik etmek üzere görevlendirilen memurlar, yanlarına Beşar'ı alarak halkla görüşmeler yapmışlardır. Karşılarında Beşar'ı gören insanlar, onun kendilerine yaptığı kötülüklerden ve işlediği cinayetlerden bahsetmeye cesaret edememişlerdir. Bu nedenle yapılan tahkikattan bir neticeye ulaşılması mümkün olmamıştır. Bölge halkını saldırdığı korku ile her geçen gün biraz daha sindiren Beşar ve kardeşi Cemil, insanların mal ve mülklerini gasp ederek onları başka yerlere göç etmeye zorlamıştır. Mağdurlardan biri de Beşar tarafından çiftliği gasp edilerek ailesiyle birlikte Siirt'e göçe mecbur edilen Garzan'ın Rızvan nahiyesi sakinlerinden Şakir isimli bir kişi olmuştur. Şakir, Sadarete göndermiş olduğu bir arzuhalle Beşar'ın zulmünden bölge halkının tümünün rahatsız olduğunu, ama korktukları için

¹⁵ BOA, DH.ŞFR., 266/18, 18 E 1317 (1 Ekim 1901).

¹⁶ BOA, DH.ŞFR., 274/111, R. 12 Kanunusani 1317 (25 Ocak 1902).

¹⁷ BOA, DH.ŞFR., 277/82, R. 7 Şubat 1317 (20 Şubat 1902).

¹⁸ BOA, DH.ŞFR., 278/97, R. 18 Şubat 1317 (3 Mart 1902).

şikâyetlerini dile getiremediklerini, ancak tutuklanırsa bütün kaza halkının şikâyetçi olacağını ifade etmiştir. Şakir'in Beşar'ın tutuklanarak hayatının korunması talebini de içeren bu dilekçesi üzerine Dâhiliye Nezâreti tarafından Bitlis Vilayeti'ne gönderilen 18 Mart 1902 tarihli bir yazıyla gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir¹⁹.

Pençinar aşiretinin önde gelen isimlerinden ve Beşar Çeto'nun en güçlü rakibi olan Mehmed Beşar ile Pençinar aşiretiyle sürekli çatışma halinde bulunan Alikan aşireti reisi Osman, 1901 yılının sonlarında aman dileyerek teslim olmuşlardır. Ancak beklemiş oldukları af kararını alamamışlardır. Bunu gören ve kendisi de af bekleyen Beşar ve adamları, Sason civarında askerî birliklerin giremeyecekleri bölgelere kaçmışlardır. Bitlis Valiliği'nin merkezî hükümete ısrarlı bir şekilde göndermiş olduğu yazılarda alınan askerî ve mülkî tedbirlere ve amansız takibata rağmen Beşar Çeto ve avnesinin yakalanamamasının sebebi, mensubu bulunduğu Pençinar aşiretinin oldukça kalabalık olması ve onlar tarafından himaye edilmesi gösterilirken, affedilmelerinin takiplerinden daha hayırlı olacağı ifade edilmiştir. Ancak Bitlis Valiliği'nin affedilmeleri yönündeki teklifleri, hükümet tarafından yakalanmaları için birçok masraf yapıldığı gerekçesiyle reddedilmiştir²⁰.

1902 yılının Haziran ayında Beşar, Halil, Ali Yunus, Hamid, Deriş, Hasan, Cemil ve Mecid'in yakalanması için Garzan bölgesine bir tabur askerî birlik gönderilmiştir. Tüm çabalara rağmen Beşar, kardeşleri ve yakın adamlarının yakalanması mümkün olmamıştır. Fakat bunları himaye ederek yanlarında yer alan bazı kişiler yakalanmış; mal ve eşyalarına el konulmuştur²¹. Muş ve civarında Ermeni olaylarının yaşanması üzerine taburun iki bölümü Garzan'da bırakılırken iki bölümü de Muş'a gönderilmiştir. 1903 yılının Nisan ayında Garzan'da Beşar Çeto'ya karşı mücadele etmesi amacıyla bir bölük asker, elli jandarma bulunuyordu.

Beşar Çeto ve avnesinin tüm çabalara rağmen bir türlü yakalanamaması zihinlerde cevaplanması gereken bir soru olarak beklerken 1902 yılının Ekim ayında Sadarete gönderilen bir ihbar mektubu dikkatlerin devlet memurları üzerine çevrilmesine neden olmuştur.

¹⁹ BOA, DH.MKT., 454/22, 8 Z 1319 (18 Mart 1902).

²⁰ BOA, DH.TMIK.M., 124/41, 10 S 1320 (19 Mayıs 1902).

²¹ BOA, DH. ŞFR., 290/75, R. 12 Ağustos 1318 (25 Ağustos 1902).

Garzanlı Abdullah ve Ahmet imzalarıyla Babıâli'ye gönderilen mektupta Garzan kazası eski kâtibi Siirtli Bekir Efendi'nin Beşar Çeto ve avenesinin yakalanması için hükümetçe yapılan planları gizli bir şekilde Beşar'a haber verdiği ve onları tutuklanmaktan kurtardığı; Bekir'in daha önce başka bir yere memur olarak gönderildiği halde tekrar becayişle dönerek eşkıyalara yardıma devam ettiği; Beşar'ın eniştesi Mustafa ile kardeşi Siirt Belediye Başkanı Sami Efendi tarafından da himaye edildiği bilgilerine yer verilmiştir²².

7 Kasım 1902 gecesi Beşar'ın Garzan civarında bir dağda çadırdaki kaldığının haber alınması üzerine Garzan kaymakam vekili ve nizamîye binbaşısı yanlarına bir askerî birlik alarak Beşar ve beraberindekileri yakalamak için harekete geçmiştir. Sabaha doğru çadıra yapılan baskın neticesinde Beşar ve bir adamı yakalanmaktan son anda kurtulurken silahlarıyla birlikte iki adamı ve bir at ele geçirilmiştir. Yapılan takibat neticesinde Beşar'ın bir adamı daha öldürülürken Beşar, bir kez daha kaçarak yakalanmaktan kurtulmuştur²³.

1903 yılının Mart ayında Beşar Çeto ve kardeşlerinin firar etmesi ve uzun süredir yakalanamaması üzerine onları korkutmak ve teslim olmalarını sağlamak amacıyla ailesinden kadın ve çocuklardan oluşan yirmi kişilik bir grup Garzan kaza merkezine getirilerek mahkeme-i şeriyenin gözetimine alınmıştır. Ancak Garzan'daki memurların "*gaflet ve müsamahasından*" istifade eden Beşar, ailesini kaçırmıştır. Beşar'ın ailesini kaçırmada ihmali bulunan memurlar mahkemeye sevk edilmiştir²⁴.

22 Kasım 1903 tarihinde Beşar Çeto'nun avenesiyle birlikte bir köyde bulunduğu haber alınması üzerine Siirt Jandarma Binbaşısı ile Garzan Kaymakamı köye baskın yapmışlardır. Çıkan çatışmada bir jandarma yaralanmış, bir jandarma da şehit olmuştur. Garzan Kaymakamının atının da telef olduğu bu şiddetli çatışma, gecenin karanlığından istifade eden Beşar ve adamlarının kaçmasıyla sona ermiştir²⁵. Meydana gelen bu olay üzerine Bitlis'ten muktadir bir za-

²² BOA, DH.MKT., 600/44, 20 B 1320 (23 Ekim 1902).

²³ BOA, DH.ŞFR., 296/105, R. 27.08.1318 (9 Kasım 1902). BOA, DH.TMIK.M., 105/5, 27 S 1319 (15 Haziran 1901).

²⁴ BOA, DH.MKT., 680/16, 6 M 1321 (4 Nisan 1903).

²⁵ BOA, DH.TMIK.M., 153/19, 21 C 1321 (14 Eylül 1903). BOA, DH.ŞFR. 317/2, R. 24.08.1319 (6 Kasım 1903). BOA, Babıali Evrak Odası (BEO), 2238/167834, 4 L 1321 (24 Aralık 1903). BOA, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (ŞD.), 1890/28, 19 Za 1321 (6 Şubat 1904).

bitin komutasında on beş kişilik bir jandarma birliğiyle Malazgirt'te bulunan seyyar taburun Garzan'a sevk edilmesine karar verilmiştir. Ancak zihinlerde Beşar Çeto'nun kısa bir süre önce üzerine bir tabur nizamiye askeri sevk edildiği halde kaçmayı başardığı gerçeği vardır ve bundan dolayı da yakalanabileceğinden kimsenin çok da ümidi yoktur²⁶. 1903 yılının Aralık ayında Siirt Mutasarrıfı'nın katılımıyla Seyyar Jandarma Taburu tarafından yapılan bir takip neticesinde Beşar ve adamları Garzan'da sıkıştırılmıştır. Çıkan çatışmada Beşar'ın adamlarından dördü öldürülürken dördü de yaralı olarak yakalanmışsa da Beşar tekrar kaçmıştır²⁷.

Haklarında diri veya ölü ne şekilde olursa olsun yakalanarak etkisiz hale getirilmeleri hususunda irâde-i seniyye çıkarılmış olan Beşar ve kardeşi Cemil, tüm çabalara rağmen bir türlü yakalanamamıştır. Beşar ve Cemil'in yakalanamadıkları bir ortamda Garzan Kaymakamı Ali Kemal ile görüştükleri; aralarında ittifak yaptıkları ve bundan sonra halk üzerindeki baskılarını artırdıkları yönünde Rızvan nahiyesinden Abdurrezzak imzasıyla Sadarete gönderilen bir ihbar mektubu üzerine tüm gözler kaymakama çevrilmiştir. Dâhiliye Nezâreti'nin emriyle Bitlis Valiliği tarafından kaymakam Ali Kemal Bey hakkında tahkikat başlatılmıştır²⁸. Yapılan tahkikat neticesinde isnat edilen suçların hiç birinin doğru olmadığı ortaya çıktığı gibi Ali Kemal Bey'in Beşar ve Cemil ile görüşmesinin gerçek olsa dahi abes karşılanmaması gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü Ali Kemal Bey'in şakileri sulha ve itaate davet etmekten başka bir gayesi olmamıştır. 19 Ocak 1904 tarihinde Dâhiliye Nezâreti tarafından Bitlis Vilayeti'ne gönderilen bir yazıyla Beşar Çeto'nun affedilmiş olması da göz önünde bulundurularak Ali Kemal Bey'in görevine iadesi istenilmiştir²⁹.

Hem yukarıda bahsettiğimiz Garzan Kaymakamı Ali Kemal Bey hakkında yürüten tahkikatla ilgili yazışmalardan hem de Beşar Çeto'nun 2 Mart 1906 tarihinde Sadaret'e göndermiş olduğu telgraftan anlaşıldığı kadarıyla Beşar Çeto, 1903 yılı sonuyla 1904 yılı başlarında affedilmiş olmalıdır. Ancak bu affin hangi şartlar altında ve ne zaman gerçekleştiğini ortaya koymak mümkün olmamıştır.

²⁶ BOA, ŞD., 1890/28, 19 Za 1321 (6 Şubat 1904). BOA, DH.ŞFR., 318/21, R. 12.09.1319 (25 Kasım 1903).

²⁷ BOA, DH.ŞFR., 319/1, R. 03.10.1319 (16 Aralık 1903).

²⁸ BOA, DH.MKT. 747/23, 10 Ca 1321 (4 Ağustos 1903).

²⁹ BOA, DH.MKT. 812/11, 3 Za 1321 (21 Ocak 1904).

Öyle anlaşılıyor ki Beşar, affedilmiş olmasına rağmen eşkıyalığa devam etmiştir. Bunun bir neticesi olarak Beşar Çeto, kardeşi Cemil Çeto ve bir başka Kürt kabilesi reisi Sasonlu Ali Yunus'a karşı yürütülen en ciddi takibattan biri, 1905 yılında yapılmıştır. 1904 yılının yaz aylarında iki askeri katletmelerinden dolayı yapılan tahkikat neticesinde üç yüzden fazla adamlarıyla beraber Garzan'ın Malkan köyü ile Mala-şeref köyü önlerinde sıkıştırılan eşkıyanın kendilerini takip eden askerî birliğe ateş açması üzerine çatışma başlamıştır. Çatışma sonucunda gerilerinde bir ölü ve dört yaralı bırakan eşkıya gurubu, kaçmaya devam ederek Mutki ve Sason kazalarının birleştiği Mirkan köyüne kaçmış, kendilerini takip eden askerî birlikle burada da çatışarak kaçışlarını sürdürmüşlerdir. Köyde yapılan aramada daha önce eşkıya tarafından katledilen bir askere ait kasatura bulunmuştur. Her ne kadar askerin ısrarlı takibi ciddi bir sonuç vermemiş olsa da yakalanan dört eşkıyayla Ali Yunus'un kabilesinden teslim olanlar Garzan'a sevk edilmişlerdir³⁰. Peñınar aşiretinin Muskan kabilesinden Resul ve Halid isimli eşkıyalar ile onlarla beraber hareket eden arkadaşları, 1905 yılında Mehmet Said isimli bir tüccarı öldürüp üzerindeki yüz lirayı gasp etmiş ve cesedini de Dicle Nehrine atmışlardır. Peñınar aşiretine mensup bu eşkıya, Beşar ve Cemil Çeto kardeşlere katılarak bazen Mutki bazen de Diyarbakır'ın Beşiri kazasının Kıl mevkii ve Midyat civarındaki köylerdeki mağaralarda yaşamışlardır³¹.

Affedildiği halde eşkıyalığa devam eden Beşar Çeto, gayri hukuki hiçbir işe tevessül etmediğini ifade ederek hükümet ve askerî birlikler tarafından aleyhinde yapılan takibattan şikâyetçi olmanın geri durmamıştır³². Beşar Çeto, 2 Mart 1906 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne göndermiş olduğu telgrafında affedildiğinden beri Garzan'da hükümet tarafından kendisine verilen tüm emirleri cansiperane bir şekilde yerine getirmeye çalıştığını, büyük bir günahı ve suçu olmadığı halde Bitlis Alay kumandanının beraberindeki üç dört yüz kişilik süvari birliğiyle köyelerine baskın düzenleyerek mallarını ve eşyalarını yağma ve talan ettiklerini, ellerindeki hayvanların ve hububatın alınarak halkın açlığa terk edildiğini ifade etmiştir. Telgrafında devlete hizmet için canını feda etmeye hazır olduğunu ifade

³⁰ BOA, DH.TMIK.M., 196/18, 15 S 1323 (21 Nisan 1905).

³¹ BOA, DH.MKT., 1067/11, 14 S 1324 (9 Nisan 1906).

³² BOA, DH.TMIK.M., 218/9, 14 M 1324 (10 Mart 1906).

eden Beşar, kendisi gibi biçare halka yapılan eziyetlere son verilmesini ve bölgeye bir müfettiş sevk edilmesini istemiştir³³. Beşar'ın kendisini ve aşiretini masum ve mazlum gösterip devlete olan bağlılığını ifade ederek bölgeye bir müfettiş gönderilmesi yönündeki talebi, Hükümet tarafından olumlu karşılanmadığı gibi tenkili için daha yoğun bir gayret sarf edilmeye başlanmıştır.

Beşar Çeto'nun oldukça sağlam ve korunaklı bir şekilde inşa ettirmiş olduğu mazgalı kâgir konağı, üzerine sevk edilen askerî birlikler karşısında en önemli savunma aracı olmuştur. Adamlarıyla beraber çekildiği bu yapı vasıtasıyla dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı emniyetini sağlamış, böylece askerî birliklerin kendisini yakalamaya yönelik faaliyetlerini de engellemiştir. Beşar Çeto'nun sığındığı bu yapı karşısında eli kolu bağlanan Siirt Mutasarrıflığı ve Bitlis Valiliği Sadarete başvurarak kendilerine ya küçük bir top gönderilmesini yahut Beşiri ve Kulp kazalarına iki bölük takviye asker gönderilmesini talep etmişlerdir. Bu talep 7 Mart 1906 tarihinde Sadaret makamınca uygun bulunmuş ve Seraskerlikten söz konusu talebin karşılanması istenmiştir³⁴. Bu dönemde Beşar Çeto ve avenesine karşı yürütülen takibat neticesinde ağır bir darbe vurulmuştur. Beşar'ın on adamı öldürülürken on adamı da yakalanmıştır. Bölgedeki diğer eşkıyaya karşı yürütmüş oldukları etkin mücadele ve Beşar Çeto'ya vurmuş oldukları bu son darbe üzerine Bitlis Valiliği, Sadarete gönderdiği bir yazıyla Siirt Mutasarrıfına ikinci, Garzan Kaymakamına üçüncü dereceden Mecidî nişan-ı zişân verilerek taltif edilmelerini talep etmiştir³⁵.

Beşar Çeto, 1906 yılının Nisan ayında kendisini tenkille görevlendirilen Binbaşı Hüsnü Efendi ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmede affedilmesi halinde teslim olacağını bildirmiştir. Ancak bir yandan da eşkıyalıktan geri durmamıştır. Beşar Çeto'nun affedilmesi yönündeki talebi Dördüncü Fırka ve Sekizinci Ordu Komutanlığı tarafından olumsuz karşılanmıştır. Uzun yıllardır yakalanması için büyük miktarda masraflar yapıldığı ve şehitler verildiği ifade edilerek eninde sonunda yakalanacak bir eşkıyanın affedilmesinin uygun

³³ BOA, DH.TMIK.M., 221/21, 4 Ra 1324 (28 Nisan 1906).

³⁴ BOA, BEO, 2775/208118, 11 M 1324 (7 Mart 1906).

³⁵ BOA, DH.TMIK.M., 209/51, 16 N 1323 (14 Kasım 1905).

olmayacağı ifade edilmiştir³⁶. İki koldan yapılan takibat neticesinde 1906 yılının Mayıs ayında Beşar'ın avanesinden birçok cinayet işlemiş olan Reşkotanlı Halil Abdi ve dokuz şaki yakalanmıştır³⁷. Temmuz ayında ise bu kez Beşar'ın adamlarından olup gıyaben idam cezasına çarptırılmış olan Ramazan ve Reşo isimli şakiler yakalanarak adliye sevk edilmişlerdir³⁸.

1907 yılının Eylül ayında Beşar Çeto ve Sasonlu Ali Yunus'un Garzan'da bir köye baskın düzenleyerek hayvan gasp edeceklerinin haber alınması üzerine Bitlis'te hazırlanan ve iki aydır Siirt'te sevk edilmeyi bekleyen iki bölük askerî birliğin Siirt'e sevkine karar verilmiştir³⁹. II. Meşrutiyetin ilanına değin geçen süre zarfı içerisinde Çeto kardeşlere yönelik takibata devam edilmiştir.

Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra hükümete şirin görünmek isteyen Beşar Çeto, 4 Aralık 1908'de merkezî hükümete göndermiş olduğu bir telgrafında 1904 yılında Alikan aşiretinin tenkiline Garzan Kaymakamı Ali Kemal Bey'in emriyle askerlerle birlikte memur edildiğini, göstermiş olduğu yararlılığın kendisine verilen resmî bir evrakla da ortaya konulduğunu ancak Bitlis eski valisi Ferit Paşa'nın bu evrakı kendisinden aldığını, kendisini tehdit ederek üç yüz lirasına da el koyduğunu, üzerine asker sevk ederek evinin tahrip edilmek istenmesi üzerine dağa çıkmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Devamında, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte adaletin tesis edileceğine inandığını söyleyen Beşar, Ferit Paşa'nın kendisinden aldığı üç yüz liranın tahsil edilerek Osmanlı milletinin mutluluğunu sağlayan Niyazi ve Enver Bey adına alınacak kruvazörler için açılan yardım sandığına verilmesini talep etmiştir⁴⁰. 19 Aralık 1908 tarihinde Siirt Mutasarrıflığı'ndan Bitlis Valiliği'ne gönderilen bir yazıda Beşar'ın gerçekten de Alikan aşiretinin tenkilinde görev aldığı, Ferit Paşa'nın Beşar'dan üç yüz lira aldığı hususunda kesin bir bilgileri olmasa da öteden beri bu konunun konuşulduğu ifade edilmiştir⁴¹. Konu Dâhiliye Nezâreti tarafından tetkik edilmek üzere 2 Ocak 1909 tarihinde Şura-yı Devlete intikal ettirilmişse de burada verilen 1 Şubat 1909

³⁶ BOA, BEO, 2824/211788, 15 Ra 1324 (10 Mayıs 1906).

³⁷ BOA, DH.TMIK.M., 222/29, 23 Ra 1324 (17 Mayıs 1906).

³⁸ BOA, DH.TMIK.M., 226/91, 29 Ca 1324 (21 Temmuz 1906).

³⁹ BOA, BEO, 3136/235177, 25 B 1325 (3 Eylül 1907).

⁴⁰ BOA, DH.MKT., 2686/96, 25 Za 1326 (19 Aralık 1908).

⁴¹ BOA, DH.MKT., 2699/38, 9 Z 1326 (2 Ocak 1909).

tarifli bir kararla konunun Bidâyet Müdde-i Umumiliği'ne gönderilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir⁴². Konunun bu aşamadan sonraki akıbeti hakkında bir bilgiye ulaşılması mümkün olmamıştır.

Her ne kadar Beşar'ın yakalanması mümkün olmasa da Garzan ve çevresindeki eşkıyalık olaylarına karşı başarı gösteren Garzan Kaymakamı Cevdet Bey, halk tarafından takdir edilmiştir. Tayininin İstanbul'a çıkması üzerine Garzan Belediye Başkanı Kazım Bey ile muhtarlar, şeyhler, Süryani ve Ermeni milletlerinin temsilcilerinden oluşan on bir kişi tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne bir telgraf gönderilmiştir. 12 Kasım 1908 tarihli telgrafta Cevdet Bey kaymakam olarak atanıncaya kadar Garzan'da yetmişe yakın köyün eşkıyalar tarafından tahrip edildiği, insanlara çok büyük eziyetler edildiği, halkın memleketlerini terk etmek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Telgrafın devamında tüm bunlara karşı Cevdet Bey'in cansiperane bir şekilde eşkıyalığa karşı mücadele etmeye başladığı ve bunun neticesinde de kazada asayiş ve güvenliğin tesis edildiği ifade edilmiştir. Telgrafta imza sahipleri Kanun-i Esasi'nin ilanıyla tüm zulümlerin sona ereceğini, tahrip olan köylerini tamir ederek memleketlerini terk eden insanların geri dönmelerini temin edeceklerini ümit ederken Kaymakam Cevdet Bey'in tayininin çıkmasının kendilerini üzdüğünü bundan dolayı Kanun-i Esasinin hükümleri ve Meclis-i Mebusan'ın kararları uygulanıncaya kadar hiç olmazsa bahara kadar tayinin ertelenmesini istemişlerdir. Bu talep üzerine Dâhiliye Nezâreti tarafından 15 Kasım 1908 tarihinde Bitlis Vilayeti'ne gönderilen bir yazıyla yerine münasip bir vekil bulununcaya kadar, Kaymakam Cevdet Bey'in görevinde kalmasına karar verildiği bildirilmiştir⁴³.

Balkan Harbi'nin başlaması ve Osmanlı ordusunun cephelerde ardı ardına mağlubiyetler yaşamasına Beşar Çeto kayıtsız kalamamıştır. 15 Aralık 1912 tarihinde "*Pençinarî Çetozâde Beşar*" imzasıyla Sadaret makamına göndermiş olduğu telgrafında bin Kürt "*silahşoruyla*" vatan topraklarını savunmak için hazır olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

"Her noktası beş vakti farz-ı ayn olan namaz kadar mukaddes ve muhterem olan vatanımıza Rumeli cihetinden tecâvüz eden düşmanları Garzan kazasındaki Kürd kavmi

⁴² BOA, DH.MKT., 2739/71, 25 M 1327 (16 Şubat 1909).

⁴³ BOA, DH.MKT., 2660/76, 22 L 1326 (17 Kasım 1908).

necibi ve tebaa-i sadıka o koca Osmanlı İmparatorluğunun en sadık ve fedâkâr evlâdı olduğu ve vatanın yalnız bulunmadığını öyle alçak düşmanlara göstermek için pür-heyecan kalbleriyle azimperver ve hükümet-i mukaddesemizin her bir emrine hazır ve mütevekkilen bin silahşor Kürd şecaâtle düşman karşısına geçmek üzere Garzan kazasında arş emrine muntazır(dır)...”

Beşar Çeto'nun bu telgrafına 17 Aralık 1912 tarihinde cevap veren Sadaret makamı, cephe ile Siirt arasındaki mesafenin uzaklığı nedeniyle söz konusu silahlı kuvvetlerin sevkinin zor olacağını ifade etmiş ve Beşar Çeto'ya göstermiş olduğu hamiyetten ötürü teşekkür etmiştir⁴⁴. Aşağıda görüleceği üzere eşkıyalığa devam edecek olan Çeto kardeşlerin harbe gönderilmemelerinin bir hata olduğu söylenebilir.

Balkan Harbi'ne katılmak yönündeki talebi olumsuz karşılanan Beşar Çeto, 1913 yılının Şubat ayı sonlarında Beşiri'nin Bazuyan isimli Müslüman köyünü basarak burada bir adamı öldürmüş ve hayvanlarını gasp etmiştir. Beşar Çeto ve avnesinin bu son eşkıyalığı için de Diyarbakır ve Bitlis Valilikleriyle Dâhiliye Nezâreti arasında bir takım yazışmalar yapılmış ve bir takım tedbirler alınmışsa da yakalanmaları mümkün olmamıştır⁴⁵.

Beşar ve Cemil Çeto kardeşler, 16 Haziran 1913 tarihinde Sadarete göndermiş oldukları bir telgrafla eğitimsiz olmalarından kaynaklanan cahilliklerinin ve kabalıklarının etkisiyle bazı suçlar işlediklerini ve kendilerine isnat edilen cinayetlerle “*en âdi bir mahlûk*” gibi görünmeye başladıklarını; üzerlerine gönderilen takip kuvvetlerinin kendileriyle beraber çocuklarına da zarar verdiğini ifade etmiş ve “*bu derdin devası mahvetmek değil afv ile ıslâh-ı nefis*” ettirmektir sözleriyle af talebinde bulunmuşlardır⁴⁶. Beşar ve Cemil'in af talebi üzerine Sadaret makamı tarafından Bitlis Valiliği'nden konu hakkında görüş bildirmesi istenmiştir. Bitlis Valiliği tarafından 1 Temmuz 1913 tarihinde Sadarete gönderilen yazıyla Beşar ve Cemil'in esas amacının zaman kazanmak olduğu, kısa bir müddet olsa haklarında yürütülen takibattan kurtulmak amacıyla af talebinde bulundukla-

⁴⁴ BOA, BEO, 4125/309308, 7 M 1331 (17 Aralık 1912).

⁴⁵ BOA, DH.SYS., 28/8, 26 Ra 1331 (5 Mart 1913).

⁴⁶ BOA, Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Emniyet Kalemi Belgeleri (DH.EUM.EMN.), 110/14, 9 Ş 1331 (14 Temmuz 1913).

rı bundan dolayı da itimat edilmemesi gerekliliği ifade edilmiştir⁴⁷. Ancak Bitlis Valiliği'nin şüpheli yaklaşımı kısa bir süre içerisinde değişmiş ve vilâyette asayişin temin edilebilmesi için hakkındaki davalar saklı kalmak üzere hükümetin şan ve şerefini ilan etmek için kanunî takibat yapılmamasının uygun olacağını 7 Temmuz 1913 tarihinde Dâhiliye Nezâretine gönderilen bir yazıyla bildirmiştir⁴⁸. Bitlis Valiliği'nin bu kanaatiyle birlikte Garzan'a bağlı bazı köylerin muhtarları ile Ermeni ve Süryani milletlerinin temsilcilerinden oluşan otuz kişinin imzalayarak 7 Eylül 1913 tarihinde Sadarete gönderdikleri bir telgrafta Beşar'ın Meşrutiyetin ilanından bu yana kimseye zarar vermediği, zalim olmadığı, aksine masum ve mazlum olduğu ifade edilerek affedilmesi istenmiştir⁴⁹. Dâhiliye Nezâreti, 13 Ekim 1913 tarihinde Sadarete gönderdiği yazıda bölgedeki asayişin temin edilmesi için daha önce bazı örneklerinde olduğu gibi hukuk-ı şahsiye ve davası baki kalmak şartıyla adli takibatın askıya alınarak ertelenmesinin uygun olacağını ifade etmiştir⁵⁰. Nihayet 19 Kasım 1913 tarihinde Meclis-i Vükela tarafından alınan kararla da Beşar Çeto hakkında yürütülen adli takibat ertelenmiştir⁵¹. 4 Mart 1914 tarihinde Meclis-i Vükela, Beşar için alınan adli takibatın tecili kararını kardeşi Genco, yeğeni Ahmed ve akrabaları Ramazan, Osman ve Ali Yunus oğlu Mehmed için de almıştır⁵². Hatta ismi listede yer almayan Beşar'ın diğer kardeşi Cemil için 22 Nisan 1914 tarihinde yeni bir Meclis-i Vükela kararı alınmış ve isminin sehven unutulduğu onun da listede yer aldığı ifade edilmiştir⁵³.

Beşar ve Cemil Çeto kardeşler için adli takibatın tecili yönünde bir karar alınması onların şımararak faaliyetlerini sürdürmelerine sebebiyet vermiştir. Garzan Güzeldere Ermenilerinden Keşişzâde Haço, Çeto kardeşlerin eşkıyalık faaliyetlerinden muzdarip olduklarını hem Dâhiliye Nezâreti'ne hem de Ermeni Patrikhanesi'ne 17 Haziran 1914'te göndermiş olduğu bir telgrafla dile getirmiştir. Haço,

⁴⁷ BOA, DH.EUM.EMN., 110/14, 9 Ş 1331 (14 Temmuz 1913).

⁴⁸ BOA, DH.EUM.EMN., 100/6, 22 Z 1331 (23 Ekim 1913).

⁴⁹ BOA, DH.EUM.EMN., 110/14, 9 Ş 1331 (14 Temmuz 1913).

⁵⁰ BOA, BEO, 4225/316870, 25 Za 1331 (26 Ekim 1913).

⁵¹ BOA, BEO, 4236/317663, 4 M 1332 (13 Aralık 1913).

⁵² BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 186/8, 06 R 1332 (4 Mart 1914). BOA, BEO, 4265/319848, 7 R 1332 (5 Mart 1914).

⁵³ BOA, MV., 187/72, 26 Ca 1332 (22 Nisan 1914). BOA, BEO, 4278/320779 22 Ca 1332 (18 Nisan 1914). BOA, BEO, 4280/320939, 29 Ca 1332 (25 Nisan 1914).

Beşar ve Cemil'in şimdide değin yaptıklarının yanlarına kâr kaldığını, bundan dolayı da pervasızca gasp ve cinayete devam ettiklerini, kaza genelinde Müslim ve gayr-i Müslim çiftçilerin üretim yapamaz hale geldiğini, yollarının kesildiğini, korkularından dolayı kimsenin Çeto kardeşleri şikâyete cesaret edemediğini, Cemil'in 1914 Bitlis Olayı'nda Ermenilerin Kürtleri desteklemediklerini bahane ederek kendilerine zulmettiğini ve bundan dolayı artık dayanamayan birçok Ermeni'nin hasat zamanı olmasına rağmen ailelerini geride bırakarak Siirt'e kaçmak zorunda kaldıklarını dile getirmiş ve "*Elaman! Bir kaza iki haine feda edilmesin. Merhamet!*" ifadeleriyle telgrafını sonlandırmıştır⁵⁴. 17 Temmuz 1914'te Ermeni Patrikhanesi'ne Siirt Ermeni Reisi Basmacıyan imzasıyla bir başka telgraf daha gönderilmiştir. Basmacıyan'ın telgrafı, Haço'nun göndermiş olduğu telgrafla hemen hemen aynı cümlelerle yazılmışsa da Beşar ve Cemil Çeto'nun Ermenilere karşı girişmiş oldukları talanın Alikan aşireti tarafından engellendiğini ve bunun neticesinde de aşirete mensup dört kişiyi öldürdüklerini ve Beşar ile Cemil'in hükümet aleyhine haince telkinde bulduklarını ayrıca ifade etmiştir⁵⁵. Basmacıyan, 21 Temmuz 1914'te Ermeni Patrikhanesi'ne göndermiş olduğu telgrafında ise şikâyet edildiğini duyan Beşar'ın kardeşi Cemil'i görevlendirecek Güzeldere'de kalan ailelere zulmettiğini haber vermiştir⁵⁶.

Beşar ve Cemil Çeto kardeşlerin Ermenileri korumak isteyen Alikan aşireti mensuplarından bazı kişileri öldürmeleri ve Siirtli tüccarların yollarını keserek mallarını gasp etmeleri nedeniyle üzerlerine gönderilen jandarmaya karşı koymalarıyla 22 Haziran 1914 günü bir çatışma meydana gelmiştir. Çatışma sonucunda iki jandarma yaralanırken bir jandarma da kaybolmuştur. Bunun üzerine Siirt Jandarma Tabur Komutanı Hacı Kazım Efendi, duruma vaziyet etmek üzere Garzan'a gitmiştir. Hacı Kazım Efendi Garzan'ın Bağ Köyü'ne ulaştığında ça-

⁵⁴ 1914 yılının Mart ayında başlayan Bitlis Olayı, Molla Selim, Seyid Ali ve Şeyh Şahabeddin gibi bölgenin tanınan din adamlarıyla Rusya'nın kışkırtmaları neticesinde İttihat Terakki yönetiminin politikalarına karşı patlak vermiştir. Kürt isyancıların talepleri Şeriatın yeniden tesisi, Osmanlı idarecilerin "Kürdistan"dan atılması ve Ermeni reformlarının durdurulması şeklinde olmuştur. 2 Nisan 1914 tarihinde eli silahlı yaklaşık 1200 isyancı Bitlis'e girmişse de isyan Nisan ayının sonunda bastırılmıştır. Tibet Abak, "Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914)", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 208 (Nisan 2011), s. 1-11. **BOA**, DH.EUM.EMN., 87/35, 24 Ş 1332 (18 Temmuz 1914).

⁵⁵ **BOA**, DH.EUM.EMN., 87/35, 24 Ş 1332 (18 Temmuz 1914).

⁵⁶ **BOA**, DH.EUM.EMN., 87/35, 24 Ş 1332 (18 Temmuz 1914).

tışma başlamış ve sonunda Hacı Kazım Efendi yaralı bir şekilde eşkıyanın eline düşerken beraberindeki askerî birlik de dağılmıştır. Takviye olarak gelen müfrezeler köyde toplanmışlarsa da sayıları yüzden fazla olan eşkıya firar etmiştir. Hakkındaki takibatın ertelenmesinden istifade ederek etraftaki aşiret ve halka saldıran, askerî birliklerle çatışan Beşar ve Cemil Çeto kardeşler ile başında buldukları Peñınar aşiretinin şiddetli ve katı bir şekilde tedibine karar verilmiştir⁵⁷.

Beşar Çeto ve Peñınar aşiretine karşı başlatılan mücadelede ilk etapta bazı tedbirler alınmıştır. 23 Haziran 1914 tarihinde alınan tedbirlere göre Bitlis'ten 33. Nişancı Taburu ile 101. Alay'ın 3. Taburu'nun iki bölümünün ve Cebel Bataryası'nın ve Mitralyöz Bölüğü'nün Garzan'a sevk edilmesine; Bitlis'ten yola çıkarılan askerî birlik Garzan'a ulaşınca idare-i örfiye uygulanması ve bunun gerekirse Siirt ve Sason'da da uygulanmasına; askerî birlik ulaşınca kadar Siirt, Garzan, Şirvan ve Bitlis'ten gönderilen jandarma kuvvetlerinin Jandarma Alay Komutanı İhsan Bey'in kumandasında öncü kuvvet vazifesi yapması ve Hacı Kazım Efendi'nin kurtarılması için eşkıya ile temas kurmasına; Peñınarluların Midyat'a girmesinin engellenmesi için gereken tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir. Alınan bu tedbirlerin yanı sıra şimdiye kadar devlete karşı isyankâr bir tavır içerisinde bulunan Peñınar aşiretinin faaliyetlerine son verilmesi yönünde kesin bir kararlılık da ifade edilmiştir⁵⁸.

Yaralı bir şekilde eşkıyanın eline düşen Siirt Jandarma Tabur Komutanı Hacı Kazım Bey, yarasının etkisiyle çatışmadan iki gün sonra Garzan'ın Aynkasr köyünde şehit düşmüş⁵⁹ ve üzerindeki eşya ve parası da Beşar Çeto ve adamları tarafından gasp edilmiştir⁶⁰. Başlayan takibatla birlikte Beşar Çeto ve avenesi Mutki civarından Hizan, Garzan ve Şirvan taraflarına kaçmaya başlamışlardır. Yapılan takibatla izlerine rastlananlar yakalanarak tutuklanmış ve Beşar'ın Garzan'da bulunan tüm malı müsadere edilerek ailesi de Bitlis'e gönderilmiştir⁶¹.

⁵⁷ BOA, DH.EUM.EMN., 87/35, 24 Ş 1332 (18 Temmuz 1914).

⁵⁸ BOA, DH.EUM.EMN., 87/35, 24 Ş 1332 (18 Temmuz 1914). BOA, DH.ŞFR., 431/70, R. 10.04.1330 (23 Haziran 1914). BOA, DH.ŞFR., 431/71, R. 10.04.1330 (23 Haziran 1914).

⁵⁹ BOA, DH.ŞFR., 432/81, R. 20.04.1330 (3 Temmuz 1914).

⁶⁰ BOA, DH.EUM.EMN., 89/5, 5 N 1332 (28 Temmuz 1914).

⁶¹ BOA, DH.EUM.EMN., 87/35, 24 Ş 1332 (18 Temmuz 1914).

Yaşanan tüm bu olaylar üzerine Meclis-i Vükela tarafından tenkillerinin kaçınılmaz olduğuna kanaat getirilerek 22 Temmuz 1914 tarihinde daha önce ertelenen adlî soruşturmanın tekrar başlatılmasına karar verilmiştir⁶².

3. Beşar Çeto'nun Ölümü ve Cemil Çeto'nun Faaliyetleri (1915-1920)

Hakkındaki adlî soruşturma tekrar başlatılan Beşar Çeto'nun ismi bu defa Ermeniler tarafından hazırlanan bazı raporlarda ve iddianamelerde görülmeye başlamıştır. Van Milletvekili Viramyanyan Onnik Dersakyan, 4 Ocak 1915 tarihinde bir kopyasını İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'ne gönderdiği bir rapor hazırlayarak Van Valiliği'ne sunmuştur. Viramyanyan, söz konusu raporda Osmanlı Devleti'nin bölgenin meşhur eşkıyası Beşar Çeto, Mehmed Emin ve Seyyid Ali'nin oğlu Selahaddin'i harbe göndermek bahanesiyle Ermeni köylerini yağma ve tahrip ettirmek üzere silahlandırıldığını iddia etmiştir. Van'ın bir diğer milletvekili Vahan Papazyanyan da İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'ne göndermiş olduğu mektubunda "*Beşar Çeto ve Mehmet Emin gibi adamların, son zamanlarda Bitlis'in asayiş ve emniyetinin korunmasıyla görevlendirilmeleri sebebiyle Ermenilerin felakete maruz kaldıkları...*" ifadelerine yer vererek Osmanlı Devleti'nin bu kişiler aracılığıyla Ermenileri tedip etmek istediği iddiasında bulunmuştur. Viramyanyan'ın söz konusu raporundaki iddialara karşı cevap yazısı kaleme alan Gevaş Kaymakamı Şükrü Bey, bu kişilerin af talebini savaşa katılmaları şartıyla kabul ettiğini ancak hiçbir zaman Ermenilere musallat edilmeleri gibi bir gayenin güdülmediğini ifade ederek cevap vermiştir⁶³. Bununla birlikte Papazyanyan ve Ermeni Patrikhanesi'nin iddialarını araştırmak amacıyla soruşturma yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan soruşturmanın neticesi, 8 Nisan 1915 tarihinde 3. Ordu Komutanlığı'ndan Başkomutanlığa gönderilen yazıyla bildirilmiştir. Söz konusu yazıda Beşar Çeto ve Mehmet Emin'in, Bitlis'in asayişini temin için görevlendirildikleri iddiasının asılsız olduğu; Beşar Çeto'nun seferberlik başlangıcında, emrindekilerle birlikte gönüllü olarak Azerbaycan'a gittiği ve

⁶² BOA, MV., 190/48, 29 Ş 1332 (23 Temmuz 1914). BOA, BEO, 4301/322559, 3 N 1332 (26 Temmuz 1914).

⁶³ Ahmet Tetik, "Portre (2): Viramyanyan", **Türk-Ermeni İhtilâfı Makaleler**, (Ed. Hikmet Özdemir), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Nisan 2007, s. 144.

bu tarihten üç ay evvel Hoy Muharebesi'nde şehit olduğu; Mehmet Emin'in ise üç ay evvel Azerbaycan'a giderken yolda Ermeniler tarafından pusuya düşürüldüğü ve yaralı olarak evine döndüğü ve hala tedavisine devam edildiği bildirilmiştir⁶⁴. Beşar Çeto, devlet kurumları arasındaki resmî yazışmalarda yıllar boyunca iflah olmaz bir eşkıya olarak işlemiş olduğu cürümlerle anılırken bu kez asılsız Ermeni iddialarından dolayı hakkı savunulan ve vatan toprakları uğruna şehit düşen bir vatanperver olarak yer almıştır.

Yukarıda da kısmen değinildiği üzere Beşar Çeto, I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine firari olduğu halde af talebinde bulunmuştur. Savaşa katılması şartıyla af talebi kabul edilen Beşar Çeto, beraberindeki dört yüze yakın gönüllüyle birlikte İran'a geçmiş ve burada Van Valisi Cevdet Bey'e iltihak ederek savaşa katılmıştır. Beşar Çeto, 26 Ocak 1915 günü meydana gelen bir çatışmada şehit düşmüştür⁶⁵.

Beşar'ın ölümünden sonra Pençinar aşiretinin başına geçen Cemil Çeto, eşkıyalık faaliyetlerini savaş boyunca sürdürmüştür. 1917 yılının sonlarına doğru üzerindeki baskının artması üzerine yakalanacağını anlayan Cemil, af talebinde bulunarak hükümete şirin görünmenin çarelerini aramaya başlamıştır. Aradığı çareyi yıllar boyunca Hıristiyan ve Müslüman köylerini basarak edindiği servet vasıtasıyla milis yazılmakta bulmuştur. Cemil Çeto gibi bir eşkıyanın milis olarak kabul edilmesi ve hakkındaki idam kararının dahi uygulanmamasının esas sebebi hükümetin içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle iaşe temininde yaşanan güçlük olmuştur. Diyarbakır Valisi Haydar Bey tarafından 17 Şubat 1918 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda Cemil Çeto gibi “cani bir katilin, doymak bilmez bir gaspçının” milis olarak yazılmasının ve himaye edilmesinin bölgedeki diğer eşkıyaları da teşvik ettiği ifade edilerek bunun önünün alınması ve Cemil'e dikkat edilmesi gerekliliği ifade edilmiştir⁶⁶.

Cemil Çeto'nun eşkıyalık faaliyetleri mütareke döneminde de devam etmiştir. Bir yandan milis yazılmak için uğraşan Cemil Çeto,

⁶⁴ Hikmet Özdemir, “Çatışmalar”, **Türk-Ermeni İhtilâfî Makaleler**, (Ed. Hikmet Özdemir), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Nisan 2007, s. 167, 182-183.

⁶⁵ BOA, DH.ŞFR., 459/76, R. 16.11.1330 (29 Ocak 1915).

⁶⁶ BOA, Emniyet-i Umumiye Müdüriyet, Altıncı Şube (DH.EUM.6.Şb.), 31/36, 6 Ca 1336 (17 Şubat 1918).

bir yandan da 1919 yılının bahar aylarında dört yüz adamıyla birlikte Beşiri'deki Raman aşiretiyle ittifak kurarak bölgedeki diğer aşiretlere karşı saldırı hazırlığına girişmiştir. Bu girişimin haber alınması üzerine Dâhiliye Nezâreti tarafından Bitlis Valiliği'ne gönderilen bir yazıyla meselesinin sulh yoluyla çözümlenmesi ve bir daha böyle bir olayın meydana gelmesini engellemek için Cemil Çeto'nun dönmek üzere Garzan bölgesinden çıkarılması istenmiştir⁶⁷. Yapılan nasihatler neticesinde aşiretler arasında sulh temin edilerek Cemil ve adamlarının bir çatışmaya mahal verilmeden Garzan'a dönmeleri sağlanmıştır⁶⁸. Ancak Bitlis vilayetinin dışına çıkarılmaları yönündeki düşüncenin devletin içerisinde bulunduğu zor şartlar altında yerine getirilmesinin ve takibinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Halkın evlerini ve çiftliklerini basarak mallarını gasp etmeye devam eden Cemil Çeto'nun tehditlerinden yılan halk, uzun yıllardır yaşadıkları baba ocaklarını terk ederek Siirt'e yerleşmek zorunda kalmışlardır. Bunlardan biri de Fethipaşazade Mehmed isimli biridir. Cemil Çeto'nun köylerini basarak malını mülkünü gasp etmesi ve tehditlerinin sürmesi üzerine çiftini çubuğunu geride bırakarak ailesiyle birlikte Siirt'e göç etmek zorunda kalmıştır. Sokaklarda yatıp kalkmaya başlayan Fethipaşazade Mehmed, Bitlis Valiliği'ne yaptığı müracaatlardan bir netice alamaması üzerine Saraya göndermiş olduğu bir telgrafla durumunu padişaha duyurabilmiştir. 28 Mayıs 1919 tarihinde çıkarılan bir irâde ile hükümetin hızlı bir şekilde konuyla ilgilenererek gerekeni yapması ve halkın hukukunun ihlaline ve huzurunun bozulmasına meydan verilmemesi istenmiştir⁶⁹.

Mütareke döneminde Pençinar aşireti reisi Cemil Çeto'nun uzun süredir ülke için zararlı olduğu, birçok cinayete ve eşkıyalık faaliyetine katıldığı bu yüzden yalnızca kendisinin değil ailesi ve akrabalarının da Bitlis Vilayeti'nden çıkarılarak cezalandırılmaları gerekliliği daha yoğun bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Cemil Çeto ve aşiretinin tedip edilmesinin eşkıyalık yapan diğer aşiretler

⁶⁷ BOA, DH.ŞFR., 98/21, 1 B 1337 (2 Nisan 1919). BOA, DH.ŞFR., 623/99, R. 31.03.1335 (31 Mayıs 1919).

⁶⁸ BOA, DH.ŞFR., 624/67, R. 03.06.1335 (3 Haziran 1919). BOA, DH.ŞFR., 625/31, R. 09.04.1335 (9 Haziran 1919).

⁶⁹ BOA, Dosya Usulü İradeler (İ.DUİT.), 118/58, 27 Ş 1337 (28 Mayıs 1919). BOA, BEO, 4576/343185, 1 N 1337 (31 Mayıs 1919). BOA, Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ), 11/48, 4/9/1337 (3 Haziran 1919).

üzerinde de etki yapacağı kanaati oldukça hâkimdir. Ancak bir yandan Cemil Çeto'nun uzun süredir yakalanamamasının sebebi ciddi bir şekilde takip edilmemesi ve bunun neticesinde yapılan askerî harekâtların başarısızlıkla sonuçlanması görülürken bir yandan da yeni bir askerî harekâtın icrasına içerisinde bulunulan durumun ve zamanın müsait olmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle bölgedeki asayişin devamı için askerî bir harekâta girişmenin çok uygun olmayacağı kanaati oluşmuştur. 25 Mayıs 1919 tarihinde Bitlis Valiliği'nin bu doğrultudaki kanaati, 24 Temmuz 1919 tarihinde Dâhiliye Nezâreti tarafından olumlu karşılanmış ve Cemil Çeto'ya karşı askerî bir harekât uygulanmamıştır⁷⁰.

Cemil Çeto, eşkıyalık faaliyetlerini merkezî otoritenin yokluğundan istifade ederek artırırken Mustafa Kemal Paşa, 13 Ağustos 1919 tarihinde “*Garzan'da Rüesadan Cemil Çeto Bey'e*” hitabıyla göndermiş olduğu mektup vasıtasıyla Cemil'i Millî Mücadele saflarına çekmeye çalışmıştır. Öteden beri bölgede yapmış olduğu eşkıyalıkla tanınan bir kişiye Mustafa Kemal Paşa'nın hitabı oldukça naziktir. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi'nden sonra Cemil Çeto'ya hitaben göndermiş olduğu mektubunda bölgeden gelen insanlardan hilafete ve devlete bağlı olduğunu öğrendiğini ve vatan topraklarını düşmana karşı savunmak için yaptığı büyük fedakârlıkların bunun en büyük nişanesi olduğunu ifade etmiştir. Mektubun devamında Cemil Çeto'nun Erzurum Kongresi ile oluşturulan Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önemli üyelerinden biri olduğu ifade edilerek bölgede cemiyetin teşkilatlanması temennisinde bulunulmuştur⁷¹.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu çağrısına olumlu ya da olumsuz nasıl bir cevap verdiğini tespit edemediğimiz Cemil Çeto, kısa bir müddet sonra Millî Mücadele'nin karşısında yer almıştır. Cemil Çeto, Haydaran Aşireti Reisi Hüseyin Paşa'nın aracılığıyla İstanbul merkezli faaliyet gösteren Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti ile ilişki kurmaya başlamış ve ileride kurulması tahayyül edilen Kürt Devleti için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Haydaran Aşireti Reisi Hüseyin Paşa, 1920 yılının Mayıs ayında Cemil Çeto'yu ziyaret ederek İs-

⁷⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ., 16/71, 25 L 1337 (24 Temmuz 1919).

⁷¹ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: III, 10. Baskı, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969, s. 944-945.

tanbul'daki Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti tarafından hazırlanan beyannameleri vermiştir. Beyannamelerde Paris Barış Konferansı'nda bağımsız bir Kürdistan'ın kurulması için karar alındığı, yakında Millî Mücadele'nin mağlup edileceği ve bunun uçaklardan atılacak beyannamelerle duyurulacağı, bu haberi alan Kürtlerin silaha sarılarak harekete geçecekleri ifade edilip bunun için şimdiden hazırlık yapılması istenmiştir⁷². Bölgede bir Kürt devleti kurmayı planlayan Cemil Çeto, İngiliz ve Fransızların kışkırtmasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve yürütülen Millî Mücadele'ye karşı yaklaşık üç yüz silahlı adamıyla 20 Mayıs 1920 tarihinde bir ayaklanma başlatmıştır. İsyanı bastırmak üzere 13. Kolordu'ya bağlı 2. Tümen Komutanı Yarbay Akif Bey (Erdemgil) görevlendirilmiştir. İsyanın ilk günlerinde Garzan bölgesinde hâkimiyet kurmayı başaran Cemil Çeto, üzerine gönderilen askerî birlikler karşısında daha fazla direnemeyerek 7 Haziran 1920 tarihinde dört oğluyla birlikte teslim olmak zorunda kalmıştır⁷³.

Sonuç

Pençinar aşireti reisleri Beşar ve Cemil Çeto kardeşler, Osmanlı Devleti'nin sona doğru sürüklendiği XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İncelenen dönemde bölgenin en kalabalık ve güçlü aşiretinin başında bulunan kişilerin hangi sâiklerle eşkıyalık yaptıklarını izah etmek oldukça güçtür. Cevaplandırılması gereken bu sorunun muhtemel cevapları arasında oldukça yeni bir tarihte iskân edilmiş bu aşiretin reis ve halkının devletin kontrolü altına girmek istememeleri, kısa süre içerisinde daha fazla zenginliğe, güce ve iktidara sahip olma düşünceleri vardır.

Tedip ve tenkilleri için hem merkezî hükümet tarafından hem de mahallî yöneticiler tarafından çok yoğun çaba harcanmış olmasına rağmen uzun süre yakalanmaları mümkün olmamıştır. Bölgenin merkeze olan uzaklığı, haberleşme ve özellikle de ulaşım imkânlarının darlığı, bölgenin coğrafî ve sosyal yapısı, ülkenin içerisinde bulunduğu siyasî ve askerî buhranlar, askerî ve mülkî memurların bir

⁷² Abdulhalûk M. Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, (e-kitap) 8. Baskı, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yay., Temmuz 2010, s. IX/38-39.

⁷³ Yalçın Toker, **Millî Mücadele İç İsyanlar**, İstanbul, Tokar Yay., 2009, s. 117-118. Çay, a.g.e., s. 39.

kısımının aymazlıkları uzun süre yakalanamamalarının arkasındaki önemli nedenlerdir.

Beşar Çeto ve Cemil Çeto'nun değişen şartlara göre merkezî otoriteyle olan ilişkilerini düzenlemeleri ve bunun için Sadaret makamına telgraflar göndererek bir takım taleplerde veya tekliflerde bulunmaları oldukça dikkat çekicidir. Beşar'ın Balkan Harbi esnasında bir yandan eşkıyalığa devam ederken bir yandan affını talep ederek emrindeki silahlı adamlarıyla savaşa katılma isteğini dile getirmesi; Cemil'in Birinci Dünya Savaşı sırasında bir yandan eşkıyalık yapması bir yandan da milis olarak yazılması bunun en çarpıcı örneklerindedir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte savaşa katılması şartıyla affedilen Beşar Çeto, cepheye giderek Ruslara karşı savaşırken şehit olmuştur. Buna karşılık olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından Millî Mücadele'ye katılması için davet edilen Cemil Çeto, İngiliz ve Fransız işgalciler tarafından desteklenen ve bağımsız bir Kürt devleti kurmak için çalışan Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti ile birlikte hareket etmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

Babıâli Evrak Odası (BEO)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube (DH.EUM.6.Şb.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî (DH.EUM.AYŞ)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Kalemî Belgeleri (DH.EUM.EMN.)

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî (DH.MKT.)

Dahiliye Nezâreti Siyâsî Kısım Evrakı (DH.SYS.)

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemî (DH.ŞFR.)

Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu Muamelât (DH.TMIK.M.)

Îrâde Dosya Usulü (İ.DUİT.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)

Yıldız Perakende Askerî Maruzât (Y.PRK.ASK.)

Yıldız Perakende Evrakı Şûrâ-yı Devlet Maruzâtı (Y.PRK.ŞD.)

2. Resmî Yayınlar

Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis, Birinci Def'a, H. 1310 (1892/1893).

Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis, İkinci Def'a, Bitlis Vilâyet Matbaası, H. 1316 (1898/1899).

Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis, Üçüncü Def'a, Bitlis Vilâyet Matbaası, H. 1317 (1899/1900).

Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis, Dördüncü Def'a, Bitlis Vilâyet Matbaası, H. 1318 (1900/1901).

3. Kitap ve Makaleler

Abak, Tibet: "Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914)", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 208 (Nisan 2011), s. 1-11.

Atatürk, Mustafa Kemal: **Nutuk**, Cilt: III, 10. Baskı, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969.

Cuinet, Vital: **La Turquie d'Asie**, Paris, 1892.

Çay, Abdulhalûk M.: **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, 8. Baskı, İstanbul, İlgî Kültür Sanat Yay., Temmuz 2010 (e-kitap).

Duygu, İsmail: **426 Numaralı (H. 1302-1317 / M. 1885-1900) Siirt Şer'iyeye Sicili Metin Çevirisi ve Değerlendirme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012.

Özdemir, Hikmet: "Çatışmalar", **Türk-Ermeni İhtilâfî Makaleler**, (Ed. Hikmet Özdemir), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Nisan 2007, s. 155-210.

Tetik, Ahmet: "Portre (2): Viramyan", **Türk-Ermeni İhtilâfî Makaleler**, (Ed. Hikmet Özdemir), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Nisan 2007, s. 133-154.

Toker Yalçın: **Millî Mücadele İç İsyancılar**, İstanbul, Toker Yay., 2009.